

Hoe klinkt oranje?

Een didactisch/pedagogisch onderzoek naar aspecten van de Reggio Emilia benadering en Nederlandse onderwijsvisies.

Jette Hofman en Eva Rijs

Bij het bezoek aan het tijdelijke Stedelijk Museum CS stuit ik bij het betreden van een onbeduidend achteraf zaaltje op een onverwachte, kleine explosie aan fel gekleurde takken, netten en draden. 'Toeval Gezocht' blijkt de tentoonstelling te heten. Op een sokkel staat een verfrommeld klompje klei met drie kleine glimmende dopjes erin geprikt, uit het plafond hangt een grote tak waarvan de grillig gevormde zijtakken zorgvuldig omwonden zijn met verschillende kleuren wol-draad. Alle materialen lijken zorgvuldig uitgezocht en bewerkt. De 'kunstwerkjes' worden geïllustreerd door foto's van kleine kinderen die onderzoekend bezig zijn. 'Hoe klinkt oranje?' staat er bij een foto waarop een jongetje een afrikaantje bij zijn oor houdt. Bij het verlaten van de zaal lees ik dat het hier gaat om een project van kunstenaars en kinderen. De manier waarop de kinderen gewerkt hebben is geïnspireerd op de Reggio Emilia benadering, lees ik.

Bovenstaande tekst is een reactie van een bezoeker op de tentoonstelling 'Toeval gezocht'. 'Toeval gezocht' is de naam van een samenwerkingsproject dat ontwikkeld werd door Annemieke Huisingsh samen met Rixt Hulshoff Pol (Stedelijk Museum), Ellie van den Bomen (Kunst en Cultuur Noord-Holland) en Kees Admiraal (Steunpunten Kunsteducatie Noord-Holland). Het project is geïnspireerd door de (pedagogische) Reggio Emilia benadering¹ en onderzocht de verbinding tussen de expressieve talen van kinderen en de artistieke talen van de kunstenaars, Heringa/Van Kalsbeek. Aan het project, waar de tentoonstelling het eindresultaat van was, werkten 15 kunstenaars, 26 stagiaires, 15 leraren en ruim 300 leerlingen van 15 basisscholen in de leeftijd van 4 t/m 8 jaar, mee. Wij, de schrijvers van dit artikel, Eva Rijs en Jette Hofman werkten als stagiaires van de Academie voor Beeldende Vorming te Amsterdam mee aan dit project. De vraagstelling voor het onderzoek waar dit artikel over gaat is ontleend aan deze ervaring. In onderstaand verslag gaan we eerst in op de onderzoeksvraag, de werkwijze/fasering en de verantwoording, daarna op belangrijke aspecten van de Reggio Emilia benadering. Deze benadering vergelijken we op drie door ons gekozen pijlers met vijf andere visies op onderwijs. Het artikel eindigt met een conclusie/aanbeveling.

Onderzoeksvraag

Hoe verhoudt de Reggio Emilia benadering zich tot de traditionele vernieuwingsvisies² in Nederland? Om een antwoord te kunnen geven op deze vraag hebben we twee deelvragen gemaakt. De eerste deelvraag luidt: Wat zijn belangrijke uitgangspunten van de Reggio Emilia benadering? En als tweede: Zijn deze uitgangspunten terug te vinden bij de vijf traditionele vernieuwingsvisies?

Werkwijze/fasering

De eerste deelvraag is beantwoord door literatuurstudie. De literatuuropgave is vermeld aan het eind van het artikel. Om de tweede deelvraag te beantwoorden zijn vertegenwoordigers van vijf vernieuwingsvisies geïnterviewd. De deskundigen zijn geselecteerd op basis van hun kennis over onderwijsvisies. Aan het eind van dit artikel staan de namen van de geïnterviewde personen. De interviews werden woordelijk uitgetypt. Ook werd het symposium over het project 'Toeval gezocht', 12-12-2007, te Amsterdam bezocht. Tijdens het onderzoek werd een logboek bijgehouden om het proces vast te leggen. Het onderzoek werd gedaan in de periode november 2007 tot en met maart 2008. Annemieke Huisingsh heeft tijdens het onderzoek het proces begeleid en was ook opdrachtgever. Hannie Kortland heeft het proces begeleid vanuit de Academie voor Beeldende Vorming. Het onderzoek wordt afgesloten door middel van dit artikel en een presentatie op de Academie.

Verantwoording

We hebben een verkennend onderzoek gedaan naar de inhoud van de Reggio Emilia benadering en de onderwijsvisies waarmee we deze willen vergelijken. Omdat de Reggio Emilia scholen in Italië zijn toegespitst op de ontwikkeling van het jonge kind (0-7 jaar), zijn we binnen deze benadering op zoek gegaan naar de kernmerken die toepasbaar zijn op de algemene ontwikkeling. We hebben geprobeerd de doelgroep te vergroten tot de basisschoolleeftijd (0-13 jaar) zodat deze te vergelijken is met het basisonderwijs in Nederland. Ter vergelijking hebben we gekozen voor de traditionele vernieuwingsvisies: Montessori, Dalton, Vrijeschool, Freinet en Jenaplan. In vergelijking tot de nieuwste stromingen binnen het basisonderwijs in Nederland, zoals Iederwijs, Ogo, Ervangersgericht onderwijs, Ago, etc³, zijn de traditionele vernieuwingsvisies gestoeld op een mens/wereld beeld, waarvan één iemand de grondlegger is. Het is geen stroming of iets dat je als keurmerk kunt gebruiken maar een visie met

maart 2008

vormen en tradities die in het verleden geworteld liggen.

Gedicht van Loris Malaguzzi
(grondlegger Reggio Emilia)*Zeker, de honderd is er wel*

Het kind
bestaat uit honderd
Het kind heeft
honderd talen
honderd handen
honderd gedachten
honderd manieren van denken
spelen en praten
Honderd alsmaar honderd
manieren van luisteren
verbazen, liefhebben
honderd vreugdes
om te zingen en te begrijpen
honderd werelden
om te ontdekken
honderd werelden
om uit te vinden
honderd werelden
om te dromen
Het kind heeft
honderd talen (en nog eens honderd
honderd honderd)
maar ze stelen er negenennegentig
De school en de cultuur
scheiden het hoofd van het lichaam
Ze zeggen hem:
te denken zonder handen
te doen zonder hoofd
te luisteren en niet te praten
te begrijpen zonder vreugde
lief te hebben en zich te verbazen
alleen met Pasen en met Kerstmis
Ze zeggen hem:
dat spel en werk
realiteit en fantasie
wetenschap en verbeelding
hemel en aarde
verstand en droom
dingen zijn die niet bij elkaar horen
Kortom, ze zeggen hem
dat de honderd er niet is
Het kind zegt:
Zeker, de honderd is er wel!

Om een zo goed mogelijk beeld te krijgen van deze traditionele vernieuwingsvisies hebben we besloten om de Nederlandse verenigingen (van deze traditionele vernieuwingsvisies) te benaderen.

We hebben een indeling gemaakt bestaande uit drie universele elementen, die als pijlers kunnen dienen om traditionele vernieuwingsvisies met Reggio Emilia te kunnen vergelijken. Deze indeling bestaat uit de volgende pijlers: mens/kindbeeld, de pedagogen en de reflectie.

We hebben meerdere interviewvragen opgesteld om een inzicht te krijgen in hoe de verschillende onderwijsvisies deze universele elementen invullen. Hieronder ziet u enkele vragen per pijler (mens/kindbeeld, de pedagogen en de reflectie). Mens/kind beeld: Hoe wordt het kind vanuit de onderwijsvisie benaderd? Op welke manier wordt er geleerd? Welke eigenschappen worden het sterkst ontwikkeld? Pedagogen: Wie zijn de pedagogen in volgorde van waarde? Wat is de rol van de pedagoog? Reflectie: Waarmee wordt gereflecteerd? De antwoorden op deze vragen worden puntsgewijs in kader gebracht. Hierop geven we een korte toelichting van onze waarnemingen en interpretaties.

Bij ons onderzoek worden er meerdere woorden gebruikt voor de term leerkracht; docent, begeleider en leraar. We hebben er voor gekozen om de terminologie van de desbetreffende onderwijsvisie aan te houden.

Creativiteit wordt in de Reggio Emilia benadering gedefinieerd als de vrijheid om de dingen ieder moment van een andere kant te bekijken (Reggio Children, Carla Rinaldi). 'De Kunst is niet de enige eigenaar van creativiteit. Creativiteit gaat over onderzoek, het is de mogelijkheid tot blikwisseling'⁴. Het vraagt niet alleen om een bewegelijke geest maar ook om een onderzoekende houding, een grote nieuwsgierigheid en experiment.

Het onderwijs binnen Reggio Emilia staat synoniem voor onderzoek. Kinderen van 4 t/m 8 zijn van nature de beste onderzoekers. Zij bevinden zich zowel in de wereld van de verwondering als in de wereld van het begrip, beide onmisbaar voor een vruchtbaar onderzoek.

Zijn deze uitgangspunten terug te vinden bij de vijf traditionele vernieuwingsvisies?**-Om te beginnen het mens/kind beeld:**

Hoe wordt het kind vanuit de onderwijsvisie benaderd?

Reggio Emilia	<i>Vol met potentie: in bezit van honderd talen.</i>
Vrijeschool	<i>Vanuit kinderwereld (intuïtieve gevoelswereld), vanuit zijn dromen, wensen en ambities.</i>
Montessori	<i>Kind gaat boven het vak, Op vroege leeftijd reflectief.</i>
Jenaplan	<i>Vol persoonlijke kwaliteiten.</i>
Freinet	<i>Kind heeft eigen verantwoordelijkheid. Het maakt als individu deel uit van de groep/collectief.</i>
Dalton	<i>Kind heeft eigen verantwoordelijkheid. Zelfstandig individu dat zich goed moet kunnen verhouden tot de buitenwereld en hierop kan inspelen.</i>

Reggio Emilia ziet creativiteit zowel als bron als als strategie van al het leren. In geen enkele onderwijsvisie is deze visie zo sterk terug te vinden. Net als bij de Reggio Emilia benadering stellen de traditionele vernieuwingsvisies de individualiteit van het kind centraal. Het kind moet niet gevuld worden met kennis maar moet gevormd worden vanuit zijn eigen potenties.

De Vrijeschool heeft een vaststaand pedagogisch idee over de manier waarop het kind leert. Het gebruik hiervoor de term: integrale ontwikkeling. In het leerproces wordt zowel het hoofd (denken), hart (gevoel) en handen (doen) en een combinatie hiervan, in het kind aangesproken. De tafel van drie wordt geklapt, alle woordsoorten hebben een gebaar en de letters worden geleerd vanuit gedichtjes. Deze werkwijze kun je zien als een methode om de honderd talen (hoofd, hart en handen), zoals bij de Reggio Emilia benadering, aan te spreken en te ontwikkelen.

Jenaplan heeft het over persoonlijke kwaliteiten, Freinet over meervoudige intelligentie. Bij beide visies worden de honderd talen beperkt tot de 'talen' die vallen binnen je eigen persoonlijke kader, de vorming van je identiteit.

Volgens Freinet moeten kinderen proefondervindelijk (en verkennend) leren. 'Leren moet zinvol zijn'⁵. Een kind moet het belang voelen van wat geleerd moet worden. Bovendien is het individu

Wat zijn belangrijke uitgangspunten van de Reggio Emilia benadering?

Het uitgangspunt van Reggio Emilia dat voor dit artikel het meest van belang is, zijn de honderd talen van kinderen zoals deze geschetst worden in het gedicht van Malaguzzi (zie hier boven). De verwondering en nieuwsgierigheid van een jong kind gaan vaak samen met een grote bewegelijkheid van denken. Alle 'lijntjes in de hersenen' staan als het ware nog open, ongeacht of het om logica of begrip gaat of om verbeelding en fantasie. Hierdoor hebben kinderen op deze leeftijd een enorme veelheid aan uitingsvormen. Ze kennen honderden talen van communicatie. Een kind uit zich met even veel gemak in klank en woorden, als in kleuren en vormen. De Reggio Emilia benadering probeert deze veelheid aan talen te stimuleren. Creativiteit is hierin een belangrijk begrip.

onderdeel van het collectief. Het moet zich leren verhouden tot de groep waarin het werkt. Kinderen die les krijgen volgens het Dalton systeem worden het meest cognitief gestuurd. Er wordt gewerkt met vaste taken, net als bij Montessori, die een duidelijke leerlijn volgen.

Op welke manier wordt er geleerd?

Reggio Emilia	Leren vanuit creativiteit, blikwisseling, onderzoek, experiment.
Vrijeschool	Vanuit een integrale ontwikkeling (hoofd, hart en handen).
Montessori	Keuzevrijheid in volgorde van leerproces. Werken met Montessori-materiaal, kosmisch leren.
Jenaplan	Via wereldoriëntatie; door middel van gesprek, spel, werk en viering.
Freinet	Proefondervindelijk, werk moet zinvol zijn. Kind bepaald dagindeling.
Dalton	Vanuit eigen leerniveau, individueel of in groepjes. Coöperatief leren. Vrije invulling (meervoudige intelligentie) van Dalton-uren als de taken af zijn.

Welke eigenschappen worden het sterkst ontwikkeld?

Reggio Emilia	In de breedte en diepgaand blijven ontwikkelen, 'de lijntjes blijven open'.
Vrijeschool	Zelfbewustzijn. Bewegelijk denken; verbindingen kunnen leggen.
Montessori	Beredeneren en analyseren, zelfstandig denken.
Jenaplan	Bewust worden van eigen kwaliteiten. Verantwoordelijkheidsgevoel.
Freinet	Ondernemingszin. Kritisch, mondig, grip en greep op maatschappij, bewust verhouden tot maatschappij.
Dalton	Plannen en structureren; zelfstandigheid: Jezelf kunnen redden. Juiste houding voor samenwerking; geven en nemen.

Reggio Emilia streeft naar een brede ontwikkeling, zo volledig mogelijk. De creativiteit die een leidraad is bij experiment en onderzoek dwingt je tot blikwisseling. Montessori werkt vanuit het kosmisch leren, waarmee het beredeneren en analyseren; zelfstandig denken ontwikkeld worden. Bij de Vrijeschool staat het bewustzijn van de eigen ambities, wensen, dromen, etc. centraal. Als kind sta je in het centrum van je eigen wereld. Je stelt jezelf de vraag; wie ben ik, wat wil ik en hoe kan ik mijn dromen verwezenlijken? Het Dalton systeem is een scholing voor zelfstandigheid. Het kind leert plannen, structuren, geven en nemen. Bij het Freinetonderwijs gaat het om ondernemingszin. Een kind moet zich kritisch en scherp kunnen uiten. Het moet zichzelf bewust kunnen verhouden tot de maatschappij. 'Zonder grip/greep op de maatschappij kun je deze niet beïnvloeden of veranderen'⁵. De creativiteit is een middel hiertoe.

-Ten tweede, de rol van de pedagogen:
Wie zijn de pedagogen in volgorde van waarde?

Reggio Emilia	Andere kinderen, begeleiders, fysieke omgeving.
Vrijeschool	Ouders (thuissituatie), leraar, fysieke omgeving.
Montessori	Materiaal, begeleider en omgeving.
Jenaplan	Stamgroepleider, ouders (thuissituatie), kind.
Freinet	Kind, leerkracht, omgeving.
Dalton	Docent, kind, omgeving.

Wat is de rol van de pedagoog?

Reggio Emilia	-Andere kinderen: beïnvloeden, samenwerking. -Begeleiders: ensceneren van situatie, opvangen wat er bij kinderen speelt en vervolgens de situatie creëren om deze intrinsieke vraag te ontwikkelen/onderzoeken. -Fysieke Omgeving: De architectuur van de school en omgeving komen voort en reageren op zijn gebruikers.
Vrijeschool	-Ouders: opvoeding. -Leraar: vertaalslag naar de wereld van het kind maken, aan de hand nemen in individuele ontwikkeling van het kind. -Fysieke omgeving: weerspiegelt mensbeeld vanuit de antroposofie.
Montessori	-Materiaal: Werken met Montessori materiaal leidt tot kennis. -Taak van begeleiders: Begeleiden en volgen van proces. -Omgeving: Doordacht en op natuurlijke manier uitnodigen tot onderzoek.
Jenaplan	-Stamgroepleider: begeleiden en leiden, potenties uitdagen. -Ouders (thuissituatie): Kunnen zich functioneel inzetten binnen de school. -Kind: samenwerking heeft invloed.
Freinet	-Kind: samenwerking, presentatie. -Leerkracht: dienstverlener, zorgt voor niveauverhoging, stimulator. -Omgeving: wereld komt in de klas, school is een weerspiegeling van wijk/ buurt waarin het staat.
Dalton	-Docent: pusht, stimuleert en motiveert. -Kind: samenwerking. -Omgeving: flexibele ruimtes, meerdere ruimtes met verschillende functies. Bijv: grote ruimte waarin je honderd kinderen tegelijk een instructie kan geven waarna ze weer ieder zijns weegs gaan.

De kinderen zijn voor elkaar de belangrijkste pedagoog volgens de Reggio Emilia benadering. Daarom wordt er veelvuldig in kleine groepjes gewerkt. Als begeleider ben je voortdurend bezig met het opvangen van wat er bij de kinderen speelt, om vervolgens een situatie te

creëren waarin de voorwaarden aanwezig zijn om de intrinsieke vraag te ontwikkelen/onderzoeken. De fysieke omgeving is de derde pedagoog. De omgeving reageert op en komt voort uit haar gebruikers.

'Omdat de Vrijeschool ontwikkelingsgericht onderwijs is, komt het dicht bij iets dat opvoeding heet'⁶. Een frequente wisselwerking tussen leraar en ouder is noodzakelijk. De leraar heeft hierin de functie van een soort tolk. Door middel van verhalen en metaforen maakt hij een vertaalslag van de abstracte wereld van een volwassene naar de intuïtieve gevoelswereld van het jonge kind. De fysieke omgeving weerspiegelt het mens/ontwikkelingsbeeld van de antroposofie.

Bij Montessori wordt het materiaal gezien als de belangrijkste pedagoog; Het werken met dit materiaal leidt als vanzelf tot kennis. De taak van begeleider is enkel begeleidend maar het is van groot belang dat hij ieder individueel leerproces volgt en vastlegt.

**- Als laatste deel de reflectie:
Waarmee wordt gereflecteerd?**

Reggio Emilia	<i>Observeren en documenteren (op schrift, geluid en beeld).</i>
Vrijeschool	<i>Getuigschrift, spreuk, kringgesprek, vieringen (presentatie).</i>
Montessori	<i>In gesprek tussen begeleider en (groepje) kinderen.</i>
Jenaplan	<i>Viering, rapporten, kringgesprek en tweegesprek</i>
Freinet	<i>Klassenvergadering, brevetten-systeem.</i>
Dalton	<i>Cijfer, persoonlijke noot van docent, weekafsluiting (door kinderen zelf georganiseerd).</i>

Bij Reggio Emilia vindt er een integrale reflectie plaats. Onderwijs op basis van dagelijks onderzoek. Men is continu bezig de situatie te analyseren, te interpreteren en zo nodig bij te stellen. Dit gebeurt door middel van het observeren van wat gaande is. Dit wordt vastgelegd op schrift, geluid en beeld om hier later weer op te reflecteren met kinderen en begeleiders.

Omdat de traditionele vernieuwingsvisies een eigen methode handhaven die een vaste vorm heeft, is reflectie tot nu toe een minder essentieel onderdeel geweest.

De Vrijeschool heeft tot nu toe het getuigschrift als belangrijkste reflectiemiddel gebruikt. Hierin wordt de ontwikkeling van het kind en zijn leerproces beschreven en daarbij staat er een spreuk op de voorkant die het desbetreffende kind kenmerkt (vaak op spiritueel niveau).

Op dit moment is er een project gaande, waar alle onderzochte onderwijsvisies aan deelnamen, waarin de onderwijsvisies samen op zoek zijn naar nieuwe vormen van evalueren. Dit project bestaat uit een gezamenlijk onderzoek naar de leerproces van een kind en hoe hierop te reflecteren. Men is op zoek naar nieuwe vormen van reflectie waarin niet alleen gereflecteerd wordt op het product, maar ook op het leerproces en de persoonlijke ontwikkeling van het kind.

Nieuwe ontwikkelingen binnen de traditionele vernieuwingsvisies

Toen we onze onderzoeksvraag aan Anemieke Huisingh, opdrachtgever, voorlegden bereidde ze ons voor op eventuele terughoudendheid/weerstand/geslotenheid bij de geïnterviewden ten opzichte van de Reggio Emilia benadering. De geïnterviewden en de traditionele vernieuwingsvisies die zij vertegenwoordigen, zouden zich wellicht aangesproken kunnen voelen en in de verdediging schieten. Dit zal in het verleden waarschijnlijk meerdere malen voorgevallen zijn. Bij onze interviews bemerkte we echter een grote openheid en nieuwsgierigheid jegens ons onderzoek. Opmerkelijk was ook de grote mate van zelfreflectie; het aangeven van gebreken en zwaktes van de traditionele vernieuwingsvisie. Een verassing voor ons was de zoekende houding die alle geïnterviewden hadden en het feit dat er een samenwerking blijkt te zijn tussen de verenigingen van de traditionele vernieuwingsvisies. Is dit iets van de laatste tijd en waar komt deze behoefte vandaan? Door vernieuwingen binnen het onderwijs zijn de traditionele vernieuwingsvisies wellicht genooddaakt om de eigen tradities tegen het licht te houden. De tradities kunnen zich niet goed meer staande houden in deze tijd, ze sluiten niet meer aan bij de eisen van de overheid en maatschappelijke ontwikkelingen. Gert Hilbolling: 'Een traditionele vernieuwingsvisie krijgt op een gegeven moment last van zijn eigen tradities.' Er moet een nieuwe vorm gevonden worden voor de oude pedagogische waarden die de oude visies in zich dragen. Het kan zo zijn dat er door de eisen die de overheid het onderwijs oplegt, bijna onmogelijk wordt nieuwe passende vormen te vinden voor oude pedagogische waarden. Deze zoekende houding maakt wel een nieuwsgierigheid wakker, die zorgt voor een opener blik, een kijkje bij de burens. Hoe pakken jullie het aan? Zo zijn er bij de Vrijeschool vernieuwingen gaande wat betreft de didactiek en de taak van de leerkracht hierin. Voorheen was het vooral de leerkracht die het werk deed. Inmiddels wordt er meer ruimte gecreëerd voor de inbreng vanuit het kind. Montessori zoekt naar vormen om creativiteit te integreren in het onderwijs. Alle onderwijsvisies zijn bezig met het introduceren van portfolio's. Aan de ene kant zorgt deze samenwerking voor een verrijking van de verschillende traditionele vernieuwingsvisies, gevaar is echter dat ze hun identiteit verliezen en een zwak aftreksel worden van wie ze waren en waar ze voor staan.

Cocclusie/aanbeveling

Dit artikel hebben we naar een antwoord gezocht op de vraag: hoe verhoudt Reggio Emilia zich tot de traditionele vernieuwingsvisies in Nederland? We hebben drie belangrijke uitgangspunten van Reggio Emilia op een rijtje gezet. Om deze uitgangspunten te kunnen vergelijken met de traditionele vernieuwingsvisies hebben we drie pijlers (mensbeeld, pedagogen en reflectie) gevonden. De pijlers bleken te veel omvattend te zijn. Hierdoor waren de antwoorden van de geïnterviewden van verschillend niveau. Zo kun je bijvoorbeeld het 'kindbeeld' op verschillende niveaus benaderen.

Een mooi voorbeeld hiervan is het verschil tussen

het antwoord van Montessori en Reggio Emilia bij de volgende vraag: Hoe wordt het kind vanuit de onderwijsvisie benaderd?

Reggio Emilia: Vol met potentie, in bezit van honderd talen. Montessori: kind gaat boven het vak en is op vroege leeftijd reflectief. Terwijl Reggio Emilia in het antwoord een diepzinnig beeld schetst van het kind en zijn kwaliteiten, heeft Montessori het over het kind in de rol van de leerling. Dit maakte het voor ons moeilijk om de Reggio Emilia benadering te vergelijken met de traditionele vernieuwingsvisies.

De kern van de verschillende onderwijsvisie's is ons duidelijk geworden. We hebben een inzicht gekregen in de complexiteit en meerduidigheid van deze visies.

Om deze visies werkelijk op objectief niveau met elkaar te kunnen vergelijken is veel uitgebreider onderzoek nodig en dienen 'meetbare pijlers' gebruikt te worden.

Een grote openbaring voor ons zijn de nieuwe ontwikkelingen die gaande zijn binnen de traditionele vernieuwingsvisies. Het lijkt erop dat door vernieuwingen binnen het onderwijs de traditionele vernieuwingsvisies genoodzaakt worden om de eigen tradities tegen het licht te houden. De tradities kunnen zich niet goed meer staande houden in deze tijd, ze sluiten niet meer aan bij de eisen van de overheid en maatschappelijke ontwikkelingen.

Stel dat de onderzochte traditionele vernieuwingsvisies op dit moment, met deze open blik geconfronteerd zouden worden met de Reggio Emilia benadering, wat zouden ze hier uit meenemen en integreren in hun onderwijs? Een goede vraag voor verder onderzoek.

*Jette Hofman en Eva Rijs, Maart 2008
Jaar 4, Academie voor Beeldende Vorming
Begeleider: Hannie Kortland
Opdrachtgever: Annemieke Huisingsh*

Noten:

¹ Reggio Emilia benadering is een pedagogische benadering die ontstaan is in het stadje Reggio Emilia in Italië. Met hulp van de grondlegger Loris Malaguzzi, psycholoog, pedagoog en filosoof, starten moeders in 1948 de eerste voorschoolse kinderopvang voor kinderen van 3-6 jaar. Een beeld van de Reggio Emilia benadering is te vinden in het boek: *De honderd talen van kinderen* (zie literatuurlijst).

² De traditionele vernieuwingsvisies zijn onderwijsvisies die het principe aanhangen dat kinderen en jongeren een aangeboren wil hebben tot leren. De verschillende visies zijn niet gebonden door één wetenschap-, onderwijs-, maatschappijopvatting of thematiek maar verwerken het overkoepelende menbeeld op een eigen manier in het onderwijs.

³ Iederwijs, Ogo, Ervaringsgericht onderwijs, Ago zijn de nieuwste onderwijsvisies/stromingen binnen het Nederlands onderwijs waarin de uniciteit van het kind een doorgaand thema is.

⁴ Robbert Dijkgraaf, Symposium 'Toeval gezocht'.

⁵ Jimke Nicolai, interview Freinet

⁶ Gert Hilbolling, interview Vrijeschool.

Bronnen:

Interviews: Bas Moll, directeur basisschool Anne-Frankschool Amsterdam. Gert Hilbolling, Nederlandse Vrijescholen Vereniging. Jaap Meijer, Nederlandse Vereniging Jenaplan onderwijs. Bé Bols, Nederlandse Dalton Vereniging. Jimke Nicolai, Nederlandse Freinet Vereniging. Henk Venema, interm directeur basisschool DeKindercampus, Hilversum, Iederwijs.

Literatuur: *De honderd talen van kinderen:* Koch, Marijke, Utrecht : SWP, cop. 1998, de Reggio Emilia-benadering bij de educatie van jonge kinderen. *Understanding the Reggio Approach:* Linda Thornton & Pat Brunton, Taylor & Francis Ltd, Fulton, London, 2005

Artikelen: *Special places for children-The schools in Reggio Emilia, Italy:* Lella Gandini, Loris Malaguzzi., Bonnie Neugebauer, Childcare information Exchange, Washington DC, jun 1993. Hoe reist een tekening door een kabel?: Uitleg nr. 6, 2, 18-02-1998, blz. 19 t/m 21. *Italiaanse toestanden in Edam:* Kunstzone, 6e jaargang, nr. 12, 12-2007, blz. 11 t/m 15. *Kinderen, Leidsters en Ouders: De wereld van het jonge kind (maandblad voor ontwikkeling, opvoeding en onderwijs),* M. Meeuwig/T. van der Werf, 31e jaargang, 11-2003, blz. 75 t/m 77. *De kinderen van Reggio Emilia in Amsterdam:* Kunst en Educatie, 7e jaargang, nr., 02-1998, blz. 5 t/m 9. *Kleuteronderwijs in Reggio Emilia:* Band 2, hoofdstuk D02, B. Tijnagel-schoenaker/M. Berg, 1997, blz. 1 t/m 13. *Kindbeeld in het onderwijs aan jonge kinderen in Reggio Emilia (Italië):* Band 1, hoofdstuk B03, B. Tijnagel-schoenaker/M. Berg, 1997, blz. 1 t/m 14